

Povijest marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u jugo- slavenskim zemljama.

Historia episcopatus graeco-catholici Marčensis-
Svidnicensis et unionis ecclesiasticae in Jugoslavia.

Dr Janko Šimrak.

Prvi Marčanski vladika Simo Vratanja [Vretanjić].

Posveta i imenovanje Sime Vratanje u Rimu.

Nakon što je Sime Vratanja u proljeće 1611. god. priznao jedinstvo s rimskom crkvom i nakon što je bio kao biskup ponovno potvrđen od nadvojvode Ferdinanda, koji mu je naložio, da istrijebi iz doseljenog naroda svako krivovjerje i da ga utvrdi u pravoj kršćanskoj nauci, morao je on da pođe u Rim radi posvete i imenovanja. Prije polaska u Rim pozvao ga je k sebi u Gradac apostolski nuncij na bečkom dvoru Petar Antonije. Vratanja je u mjesecu septembru krenuo s Martinom Dubravićem k nunciju, koji im je dao 10. septembra 1611. preporučeno pismo na kardinala Borghesia. U pismu se ističe: »Donosioc ovoga pisma Simo Vratanja, raskolnik, izabrani i posvećeni biskup po Ivanu, nadbiskupu bugarskom, također raskolniku, polazi tamo sa željom, da se izmiri sa svetom Crkvom. Pomenuti biskup cijeni se u ovim stranama kao čovjek vrlo dobra života. Od heretika i buntovnika bio je po nekoliko puta teško zlostavljan i u svojem imanju i u svojoj osobi, od česa se još sada vide znakovi na njegovom licu. Pod svojom brigom imade oko 60.000 duša, sve sami raskolnici, ali koji toliko pristaju uz ovoga biskupa (imadu pred njim toliko poštovanje), te u ruke njegove predavaju cijelu stvar svoje vjere. Radi toga treba se nakon njegova obraćenja nadati velikom plodu.« Kao što biskupa, tako i njegovog pratioca, rimokatoličkoga župnika u Ivaniću Martina Dubravića, preporuča u milost kardinalovu. On da je katolik, čovjek izvanredne dobrote i glavni uzrok prelaza biskupa Vratanje u jedinstvo sa Svetom Stolicom.¹

¹ Theiner: Monumenta Slav. Mer. op. c. II. 116. Martina Dubravića pogriješno zove nuncij: »Martino Duhavitio«.

Kad su Vratanja i Dubravić ostavili Gradac i kada su preko Zagreba imali krenuti u Rim, napisao je isti nuncij kardinalu Borghesiu nanovo pismo dana 19. septembra, u kojem veli, da imade već više mjeseci, otkad je dobio vijest, da se u krajini Ugarske blizu Ivanića nalazi raskolnički biskup, koji da je očitovao volju vratiti se k istini i doći osobno u Rim, da se podvrgne Svetoj Stolici.²

Sime Vratanja stigne u Rim u pratnji Martina Dubravića početkom novembra 1611. god. Tu se prvo imalo riješiti teško pitanje njegove k o n s e k r a c i j e. Premda je bio već jednom posvećen od pravoslavnog episkopa, ipak je po drugi put posvećen u Rimu i to od kardinala Belarmina.³ Svakako je u ovom slučaju trebalo prije svega točno ispitati od Sime Vratanje, na koji je način obavljena njegova konsekracija po pravoslavnom episkopu, da li je upotrijebio valjanu materiju i formu sakramenta. Poznato je naime, da katolička crkva priznaje valjanost sakramenta svetog reda podijeljenog po istočnim biskupima, samo što se u svakom konkretnom slučaju mora ispitati, da li se dotični episkop držao obrednika propisanog u istočnoj crkvi i da li u njemu nije samovoljno što izmijenio. Možda je ispitivanje u ovom slučaju bilo teško radi toga, jer se nije pravo ni znalo, ko je bio pravoslavni biskup u Đuru, koji je Vratanju posvetio za vladiku. Međutim, kako god bilo, ova posveta nije bila najsretnija za prvi početak unije to više, što je

² Ibid. 117.

³ Ex tabulario S. C. de Prop. Fide-Lettere antiche. Vol. 85. (Lettere di Svizzera, Germania, Polonia, Boemia ed Ungaria 1642. Fol. 120). Apostolski nuncij na bečkom dvoru piše pismo kongregaciji De propaganda fide dana 27. septembra 1642., u kojem upozorava, da treba biti opreznim u imenovanju novoga vlaščkoga biskupa nakon smrti Maksima Petrovića (Predojevića). »Che in quanto alla professione della fede, io non potevo ne volevo accetarla nelle miei mani senza saputa di Nostro Signore, e di Vestra Eminenza, e che la promissione di venire a Vienna ogni triennio, pareva fosse più adeguata di venire a Roma et ivi conoscere, e farsi conoscere, per esser poi consecrato da un Cardinale, come fu dal Cardinale Bellarmino il Vescovo Simeone, antecessore di Massimo...« (Ovaj dokumenat kao i više ostalih dokumenata iz arhiva Kongregacije De propaganda fide ustupio mi je Dr Janko Borković, župnik u Sisku.)

Vinković o posveti Vratanje veli: »Qui Simeon Vretanić Romam profectus Romae consecrationem et confirmationem a Pontifice accepit«. Petar Petretić naglašuje: »... quandoquidem iam etiam in episcopum ritu Graeco in Turtia consecratus dicebatur, licet postmodum Romae consecratus dignoscitur ideo forte, quod prior eius consecratio seu ordinatio dubia apparebat. Quo in casu secundario ordinari debuit iuxta canonem: Presbyteris dist. 68...«

ona obavljena po rimskom obredu i na latinskom jeziku. Naskoro ćemo vidjeti, koliko je to VratANJI škodilo u njegovom radu i u njegovoj borbi za uniju. Osim svega toga ova ponovna konsekracija stvorila je jedan vrlo loši precedens za budućnost, jer će od sada Marčanski biskupi iza Vratanje ići na posvetu ili samo pečkom patrijarsi ili će se dati dva puta rediti: prvi put od pravoslavnog episkopa ili patrijarhe, a drugi put u Rimu, da se ne bi zamjerali ni amo ni tamo! U Peč će ići radi obreda i crkvenog jezika, u Rim radi priznanja unije.

Drugo pitanje, koje se imalo u Rimu svršiti, bilo je imenovanje Vratanje od pape Pavla V. Dana 21. novembra 1611. izdao je taj veliki papa konstituciju: »Ad perpetuam rei memoriam«, kojom se marčanski manastir kanonski osniva i predaje VratANJI kao arhimandritu na upravu. Ovom je konstitucijom udaren temelj unije u jugoslovenskim zemljama. Za vjerski mir, za vjerski preporod i za vjersko ujedinjenje na Balkanu imade ona historičko značenje. Konstitucija pokazuje, sa kolikom je ljubavi i brigom Sveta Stolica pristupila rješavanju teškoga problema, koji je toliko izjeo i danas izjeda narodne energije među južnim Slavenima. U konstituciji je papa zabacio sva sićušna pitanja o marčanskom vladici kao vikaru biskupa zagrebačkog. On ga smatra samostalnim biskupom za sve vjernike istočnog obreda, koji su ispod turske vlasti prešli na kršćansku stranu. Zato veli: »Sane expositum fuit nobis nuper nomine venerabilis fratris Simeonis, episcopi Rascianorum catholicorum, ritus graeci intra Hungariae, Sclavoniae et Croatiae fines et in extremis Carniolae partibus consistentium...« Ovim riječima potvrđen je Vratanja za vladiku i ujedno je označen teritorij njegove crkvene vlasti.⁴ Prema tomu imali su zagrebački biskupi krivo, kad su nakon izdanja ove konstitucije nastojali na sve moguće načine u nju uvesti jednu novu odredbu, koja bi imala marčanskog biskupa učiniti vikarom zagrebačkog biskupa u svemu od njega ovisnim za vjernike istočnog obreda.⁵

⁴ Nilles: Symbolae op c. 1058.

⁵ Vinković tvrdi, da papa: »... pro Valachis episcopum creaverat sine certa denominatione ac titulo episcopali«. Petretić prikazuje čitavu stvar ovako: »Accepta igitur (Simeon Vratanja) a dicto Domino episcopo Zagradiensi (Domitrović) donatione... profectus est Romam ibidemque a sanctae memoriae Paulo V. obtinuit consensum tam super praedicta do-

Zanimivo je, da se u ovoj konstituciji nigdje ne spominje, da je Vratanja u Rimu posvećen za episkopa nego se pretpostavlja, da je on »episcopus Rascianorum«. Vratanja je molio papu, da smije »in locis desertis montis Martchae Zagrabiensis dioecesis quandam ecclesiam pridem sub invocatione Omnium Sanctorum aedificatam Turcarum tamen impietate penitus dirutam et desolatam« obnoviti i uz nju sagraditi manastir — »ac prope eam quasdam aedes ad formam manasterii construi«.

Marča, koja se u dokumentima zove i Marčenića, ležala je na potoku Glogovnici između Ivanića i Čazme na imanju zagrebačkog biskupa. Na tom imanju bila je u starini podignuta crkva Sviju Svetih. Radi čestih turskih provala bilo je imanje kao i sva ona okolina pretvorena u jednu pustoš. Crkva je bila sasvim porušena. Budući da je ovaj kraj predstavljao naravno središte za vjernike istočnoga obreda, koji su pobjegli iz Turske, to je Sime Vratanja smatrao, da će najbolje biti, da vladika ovdje rezidira. Kako se redovita pastorizacija nije mogla vršiti pomoću svjetovnog svećenstva, to se Simo odlučio na gradnju jednoga manastira, u kojem će stanovati on i njegovi monasi, koji su u ono prvo vrijeme prešli na kršćansku stranu. Da ne bi imao kakvih neprilika sa strane crkvenih i državnih vlasti, tražio je dozvolu za gradnju manastira od najviše crkvene vlasti — od Rima. Da nije Vratanja imao ove dozvole, ne bi bio mogao kasnije razviti nikakve akcije.

Kako je dugo Vratanja boravio u Rimu, ne može se razabrati iz dokumenata, ali se jedno na ovom mjestu mora naglasiti, da je vladika Simo Vratanja pošao u Rim radi ujedinjenja s poštenim i iskrenim srcem i da je za cijeloga svoga života ostao vjeran svojoj zakletvi, koju je položio u Rimu. Prema tomu ima posve krivo Grbić,⁶ kad bi htio dokazati, da se Vratanja ujedinio s katoličkom crkvom samo na oko, izvana. Sva

natione ac manasterii de parte bonorum episcopalium fundatione, quam super sufraganei et vicarii officio exercitioque et administratione ritu Graeco pontificalium in hac dioecesi Zagrabiensi et aliarum vicinarum Suae Maiestatis ditionum confirmationem litteris apostolicis superinde emanatis....« Što se tiče darovnice manastira Marče, ona je izdata od Domitrovića istom godine 1618., a nikako ne prije odlaska Vratanja u Rim. Za Petretićem i Vinkovićem u tumačenju konstitucije povodi se i manuskript Patrum Societatis Iesu 1660—1670, u kojem se veli: »Roman autem veniens (Vratanja) confirmationem a Paulo V. pontifice maximo accepit sub titulo episcopi Rascianorum et iam dictae ecclesiae Sancti Michaelis. Zagrabiam reversus excipitur cum honore ab episcopo et in sufraganeum respectu Vallachicae nationis adlegitur«.

⁶ Karlovačko vladičanstvo op. c. I. 198., 199. Dr Aleksa Ivić (Iz historije crkve Hrv.-Slav. Srba op. c. p. 5. brani istu tezu.

sačuvana dokumenta govore protiv toga. Prvi su nam svjedoci toga zagrebački biskupi Vinković i Petretić, koji su tako žestoko ustajali protiv samostalnosti marčanskih vladika i kojim bi bilo u prilog, kad bi bili mogli dokazati, da je Vratanja bio »ras-kolnikom«. U svom izvješću od god. 1640., dakle ni deset punih godina nakon smrti Vratanje, veli Vinković: »... cum Romana ecclesia unionem fecit, quam et tenuit usque ad mortem«. Petretić ističe: »... tota vita sua duranda... semper unitum et catholicum se demonstrans ac pro tali habitus. Imo etiam subinde ab eodem olim Domino Domitrovich vocatus, signanter in processione Corporis Christi pontificalibus indutus eidem astitit«.

U izvješću od godine 1667. god. isti Petretić ističe, da je Vratanja ustrajao kod unije. U isusovačkom izvješću, koje inače piše vrlo nepovoljno o marčanskim biskupima, naglasuje se, da je Sime Vratanja, premda je bio posvećen i imenovan⁷ od pečkoga patrijarha, »usque ad mortem suam anno circiter 1630. obitum unitus ecclesiae« ostao. Osim toga izriče temeljitu sumnju, da je patrijarha radi unije skinuo s vladličanske stolice Vratanju i da je na njegovo mjesto imenovao Maksima Predojevića.

Jedini Baltazar Krčelić imade vrlo loše mišljenje o prelazu Sime Vratanje na katolicizam. On veli: »Felicissimae erat calliditatis sciens omnibus satisfacere. Romae in episcopum fuit consecratus, sed post eam consecrationem etiam ab archiepiscopo Bulgariae. His in regionibus pro catholico reputabatur, in Ottomanicis autem pro schismatis apostolo. Monachos sibi subiectos tum Lepovinenses quam et Marchenses nefandis excoluit doctrinis... Verbo: fundamentum posuit tantarum successive regibus, papis et episcopis incommoditatum. Gravissime accusat reumque facit Domitrovichium Petrus Petretić, episcopus zagrabiensis in sua Marchensi historia, testis quorumvis de scitu et visu.«⁸ Ovdje treba znati, da je Krčelić u ovom slučaju branio materijalne interese velikaša, koji nisu mogli podnositi, da im novi doseljenici ne plaćaju desetine i da ne budu svrstani u red kmetova. Koliko je Krčelić znao o Simi VratANJI, vidi se najbolje iz toga, što tvrdi, da je Vratanja nakon posvete i potvrde u Rimu išao po oboje patrijarhi, premda se znade, da je dobio potvrdu od patrijarhe 1609. god. i da je bio u Rimu dvije godine kasnije. Krčelić je

⁷ U isusovačkom izvješću tvrdi se pogrešno, da je Vratanju nakon dolaska iz Rima imenovao patrijarha na jednoj sinodi episkopom zapadnih strana.

⁸ Notitiae praeliminare op. c. p. 431—433 nalazi se kratka povijest sjedinjene crkve pod naslovom: »Iurisdictio graeci ritus unitorum episcopi«.

bio mišljenja, da je doseljenike trebalo odmah u početku prisilnim putem prevesti na zapadni obred, da su im se imali postaviti župnici zapadnoga obreda. Međutim da je Rim učinio ovdje veliku pogriješku, što nijenikako dopuštao, da se prelazi iz grčkoga obreda na latinski, nego je pače bio skloniji, da se prelazi iz latinskoga na grčki. Koji su prešli na latinski obred, bili su siljeni, da se natrag povrate i nazvani su Predavci.

Krčelić je dakle bio u pitanju ujedinjenja ispravnijega i radikalnijega mišljenja nego li sam Rim!

Povratak Vratanje iz Rima i njegov rad oko učvršćivanja unije.

Vratanja se s Martinom Dubravićem povratio iz Rima i bio je svečano dočekan od zagrebačkoga biskupa Domitrovića.⁹ Kad je nadvojvoda Ferdinand čuo, da je on u Rimu posvećen i potvrđen za vladiku prema njegovom prijašnjem prijedlogu, izdao je već u početku 1612. g. 10. jan. iz Graca svim zapovjednicima na granicama nalog, da mu se u svakom slučaju, kad to zatraži, mora pružiti *brahium saeculare*. Kao što je naložio god. 1611., tako i sada nalaže, da mu zapovjednici ne čine nikakvih zapreka kod njegovih duhovnih čina i kod odstranjivanja i kažnjavanja škodljivih praznovjernih mišljenja i ukorijenjenih zabluda, nego da mu u svemu tomu idu na ruku. Ujedno neka opomenu sve Vlahe, da se pokoravaju svojoj crkvenoj vlasti i njezinim zapovjedima, što će biti od koristi samo njima i njihovim suplemenicima.¹⁰

U ovoj odluci nadvojvode Ferdinanda označen je teritorij, na kojem može Vratanja vršiti jurisdikciju. To je onaj isti teritorij, koji se nalazi označen u papinoj konstituciji. U dekretu se nigdje ne spominje, da bi Vratanja imao biti samo vikar zagrebačkog biskupa nego posve samostalni vladika. Kad bi on bio imenovan samo vikarom i pomoćnim biskupom zagrebačkog biskupa, onda bi se to moralo naglasiti, da ne dođe do nesuglasica. I u Gracu i u Rimu znali su vrlo dobro za težnje zagrebačkih biskupa, pa su ipak izdali dekrete za samostalnog vladiku.

⁹ Petar Petretić to izričito naglašuje i pridodaje, da je on tada bio studentom na filozofiji kod Isusovaca i da je sve to vidio i svojim ušima čuo.

¹⁰ Archivum almae ecclesiae Zagrabienensis. Politica Vol. I. 85/6/85. To je savremeni apograf originala. U istom arhivu nalazi se uz taj akt i njegov latinski prijevod.

Sime Vratanja je u godini 1612. podigao u Marči samostan sa Crkvom Sv. Mihajla. Samostan i ova crkva nisu bili samo vjersko središte za doseljenike, nego i njihovo političko središte. Vratanja je ustajao u svakoj prilici na obranu svoga naroda protiv nepravda, koje su mu činjene bilo sa strane velikaša, bilo sa strane krajiških zapovjednika. Tako je on 15. januara 1615. godine poslao na dvor nadvojvode Ocu Bartolomeju Valeriju svoga delegata Martina Dubravića s jednim pismom, kojemu je bilo priloženo opširno izvješće o progonstvima krajiških zapovjednika. Vratanja moli, da se stane na put tiraniji, koju provode na granicama nad siromašnim narodom zapovjednici. Doseljenici već ne znadu, na koju bi stranu obratili radi progonstva. Oni padaju u očaj i iz toga bi moglo biti velike štete po kršćansku stvar. Neka se njegovim duhovnim sinovima podijele privilegija, da znadu, na čemu su. Samo tako će se učvrstiti u ustrajnosti oni, koji su do sada prešli na kršćansku stranu, a oni, koji se nalaze na turskoj granici, sklonut će se, da ovamo prijeđu.¹¹

U ovo doba sve se više zaoštravala borba između svjetovne i crkvene vlasti i između doseljenoga naroda. Toj se borbi nije mogao ni Domitrović ugnuti, premda je on doseljenicima bio svuda u pomoći. Tako Ivan Dreksler, kapetan u Ivaniću, javlja 19. decembra 1615., Domitroviću, da je »vlaškim sinovima« tvrdno zapovijedio, da imaju platiti dužnu žirovinu, koju su obećali. Ako koji ne bi htio da plati, naložit će prilikom svoga odlaska iz Ivanića kući, podkapetanu, da ih primora na plaćanje.¹² Isti kapetan piše dana 16. augusta Domitroviću pismo, koje donosimo u cijelosti, da se vidi, kako su u napetim odnosima bili zapovjednici na granicama prema vlastelinima. »Vašemu Gospocstvu moram na znanje dati, kako ovo sinoć dojdoh i razumih, kako je dugovanje palo meg mojim zastavnikom Petrom Spolijarom i meg Mihaljem Siprakom v. g. prediališem i Lukachem Hindlinichem, kmetom v. g. I razumil sam iz lista, što v. g. pišete dvorskom Jančin vojvodi, da bi bila pred nim pravda za njihov pobjoj. Vaše Gospocstvo znam, da ste razumili, kakova je pravica v Coprivnici, Criževcih, v Jurjevcu i u Petrini, da što gdar se takova dugovanja zgodi: svade, boja, psosti, da je ona pravda dana biti pred kapitanom, a ne pred nikim drugim. Zato ni ja thoga pód niedan puth z ruk ne morem dati, kako ni drugi ostali kapitani, a uffam se u v. g., kako v mogha gospod otca, da v. g. togha ne će ni potrebovati.

A što se dostoji v. g. kmetov dohotka, tlake, desetine i za grunte pravda, v to se ja ne pušćam. A ovakova dugovanja

¹¹ Acta particularia u državnom arhivu Budima. Jug. Akad.

¹² Acta archivi episcopatus almae ecclesiae Zagrbaiensis. Vol. I. n. 12. (XVII B. vol I.).

odsle i pod niedan put pred drugogha ne pustim, nego da ovdi preda mnom bude, ar je meni kraina i pravica u ruke dana i ja drughe pravice ne budem začinial, nego kako na ostalih krainah Horvatske i Slavonie, ar je ni dostojno. A u drugom, što v. g. meni zapoviste, rad sam v. g. služiti. I Gos. Bogh v. g. zdravo i veselo drži.«¹³

Tako su »*Domini terrestres*« na svom teritoriju, koji je potpao pod granicu i koji su većinom naselili doseljenici iz Turske, izgubili gotovo svaku vlast i sva prava.

Radi toga potužio se Domitrović »*Vlaškoj Komisiji*«, koja je imala riješiti pitanje doseljenika i druga državna pitanja. Član komisije Franjo Ergelije, biskup vesprimski, javlja iz tvrde Simeg Domitroviću 29. decembra 1618. god., da velikaši po izričitom nalogu kralja radi važnih razloga državne politike ne smiju za sada tražiti od naseljenika nikakvih podavanja.¹⁴ Tako su iz dana u dan rasle sve veće nesuglasice između zagrebačkih biskupa i doseljenika, što je najviše škodilo napretku unije, jer su doseljenici u zagrebačkim biskupima vidjeli glavne reprezentante ujedinjenja.

Simo Vratanja želio je, da bude pitanje marčanskog manastira i njegovih zemalja konačno pravno riješeno. Radi toga zamolio je zagrebačkog biskupa Petra Domitrovića, da mu izda darovnicu, da bi on i njegovi nasljednici bili sigurni u posjedu. Petar Domitrović izdao je darovnicu mjeseca februara 1618. god. U darovnici se ponajprije konstatira, kako je Vratanja prešao na kršćansku stranu s velikim brojem naroda i kako je odmah pošao u Rim do Svetoga Oca, koga je svečano priznao poglavicom crkve i pravim Hristovim i Petrovim nasljednikom. On upućuje »*vlaški ili rascianski*« narod u pravom spoznanju Boga i u pobožnosti. On je vjeran carskom domu i trsi se svetu krunu slavnog ugarskog kraljevstva čuvati, učvršćivati. Domitrović smatra svojom dužnosti, »*ut viris piis atque religiosi, e quarum doctrina, vitae sanctimonia piaque et sancta conversatione salus dependeat laicorum, cultum in iis promovendi divinum omni ratione omnique qua possumus occasione foveamus*«. Kao što na ovom mjestu, tako i u čitavom listu imade pohvala za Vratanju i njegove monahe u Marči, iz čega se vidi, da su u ovo doba bili vjerni jedinstvu, jer im inače ne bi bila izdana ova darovnica, a još bi se manje u njoj isticala njihova vjernost.

U darovnici se točno opisuju međaši manastira i zemalja oko njega. Domitrović u darovnici ne stavlja na Vratanju i njegove monahe nikakva druga uvjeta nego samo, da se mole Bogu za dobročinitelje i da svake godine njemu i njegovim

¹³ Acta archivi Zagrab. Eccles. Vol. I. n. 15.

¹⁴ Ibid. Vol. I. n. 22. — Lopašić: Spomenici hrv. krajine II. p. 55.—61.

nasljednicima daju na dan sv. Martina 12 mjerica voska. O uvjetu, da marčanski episkop bude vikarom zagrebačkoga biskupa u svemu njemu pokoran za vjernike istočnoga zakona, nema ni traga. Vinković i Petretić nastoje sa svim silama da na osnovu ovih dvanaest mjera voska, što ih je marčanski vladika morao davati zagrebačkim biskupima dokažu tezu o vikarijatu. Tako je faktično dvanaest mjerica nesretnoga voska postalo jedno sudbonosno pitanje za marčansko vladičanstvo i za daljni razvitak same unije, jer su se odatle porodile raspre, koje su trajale decenije i konačno se svršile tako, da su za vjernike istočnoga zakona postavljena dva vikara, dok su u isto vrijeme pravoslavni osnovali tri samostalne episkopije! Grgur Jagatić, zagrebački podžupan i savjetnik biskupa Domitrovića uveo je svečanim načinom Vratanju u posjed manastira i zemalja 1618. na samo Tijelovo.

Na zemljištu marčanskoga manastira počeli su se naseljavati seljaci. Za njih je Vratanja 19. junija 1628. izdao povelju,¹⁵ u kojoj »biskup vlaški« spominje, kako je došao s množinom naroda grčke vjere iz Turske i kako se nastanio u granicama hrvatskoga i slovenskoga kraljevstva i to u Marči na imanju zagrebačkoga biskupa, a dozvolom oca pape rimskoga, koga držimo za zamjenika svetoga Petra apostola i komu smo pokornici«. Domitrović mu je dao list međaški za Marčenicu. Kako su se mnogi ljudi počeli naseljavati oko crkve, koja se zove »Sesvétique«, to su prosili Simu, da bi im dao pravice. I on im je dao list, prema komu za dobivenu zemlju moraju svake godine od Sv. Jurja do Sv. Mihajla Arhangjela raditi po dva dana, a od Sv. Mihajla do Jurjeva po jedan dan o biskupovoj hrani i da imaju davati desetinu od vina i od svakoga žitka. Vladika će svoje kmetove braniti od straže i od harača generalova, da nikomu ne služe nego njemu i njegovim zastupnicima.

Godine 1636. potvrdio je ovu povelju nasljednik Vratanje Maksim Predojević.

Unija u Žumberku.

Među doseljenicima u Žumberku nije bilo kroz čitavi sedamnaesti vijek onamo od 1530. godine pa sve do tridesetih godina sedamnaestoga vijeka nikakva pokreta za crkveno jedinstvo, premda bi bilo prirodno, da se ono rodi i razvije na tom teritoriju, koji je potpadao pod crkvenu vlast ljubljanskih biskupa. Državnoj vlasti je bilo pred očima jedino to, da Uskoke vojnički organizira radi obrane protiv Turaka. Tako je u Žumberku stvorena prva granica na kršćanskoj strani.

¹⁵ Ova se povelja nalazi kao prilog izvješću Petra Petretića. Zanimivo je, da Vratanja zove crkvu Sesveticu, a ne Sveti Mihajlo.

Na čelu žumberačke kapetanije stajali su odlični muževi iz Hrvatske i Slovenije, koji su u uskočkim gorama stvorili jedan vojnički tabor na obranu protiv turskih provala u Kranjsku, Štajersku i Hrvatsku.¹⁶ Kapetani su morali paziti i na to, da Uskoci ne napadaju domaće stanovnike. Kapetan je Uskocima krojio pravdu. Da uzmogne svoju službu vršiti, daje mu se grad Žumberak u vlasništvo i dvije stotine rajnskih forinti. Neprestani bojevi s Turcima nisu dopuštali, da izade na površinu vjersko pitanje kod Uskoka. Ono malo svećenika, što je došlo zajedno sa siromašnim doseljenicima, vršilo je među njima pastirsku službu. U blizini Žumberka kroz čitavi sedamnaesti vijek nije bilo ni jednoga manastira, koji bi mogao vršiti duhovnu pastvu među Uskocima, jer je manastir Gomirje u karlovačkom generalatu podignut istom 1602. godine.

¹⁶ Zemaljski odbor štajerski piše 1540. god. 28. januara Unghadu u Ptuj, kako će uzimati u službu i uzdržavati martolozе, četnike ustrojene po turskom načinu, koji se najviše imadu uzimati između žumberačkih Uskoka (Starine, Jug. Akademija, Zagreb 1885. Knjiga XVII. 157.). Holenek izvješćuje 1540., da je smotru Uskoka uzetih u martolozе proveo Erazmo Auersperg, Wildenstein i Weichselburg. Tuži se na to, što se martolozima daje veća plaća nego drugim vojnicima. Knezovi Stjepan Frankopan u Ozlju i Vuk Frankopan u Brinju napadaju jedan na drugoga pomoću Uskoka (ibid. p. 167.). Gašpar Hermstein izvješćuje 1542. 4. julija, da je na kranjskoj granici prema Ogulinu postavljeno 100 Uskoka (ibid. 172.). — Bogdan, sudac, vijećnici i općina Griča (Zagreb) mole 1545. tri dana nakon Filipa i Jakova žumberačkog kapetana Verneka, da ih zaštiti pred navalama Turaka pomoću uskočke vojske (ibid. 194.).

Od žumberčkih kapetana u drugoj polovici sedamnaestoga vijeka do 1630. nakon Gašpara Raba spominju se: god. 1570. i 1575. Josip Turn; 1578. Ivan Auersperg; 1579. Engelbert von Auersperg; 1583. Ivan Daja Vučković, jedini od domaćih sinova, koji je postigao kapetansku čast. (cfr. Dr. Aleksa Ivić: Migracije Srba u Hrvatsku. Srpska Kraljevska Akademija, Naselja i Poreklo stanovništva. Knjiga 16. pag. 38.); 1587. i 1592. Petar grof Erdedi; 1597. Krištof Obričan, koji je pao u tursko sužanjstvo i zato mole kranjski staleži 1580. oktobra 14. štajerski zem. odbor za pomoć, da se otkupi (Starine op. c. 19, 46; Monumenta op. c. 25, 299); 1602. Nikola Gregorianec (Valvasor: Die Ehre des Herzogthums Crain XII. 76., 77. zove ga Nikola Gregorianić i veli, da je bio kapetanom 1612., cfr. Monumenta 25, 299); 1619. Jakov Paradeiser (Monumenta 26, 92, Valvasor spominje 1615. Ernesta Paradeisera); 1592. god. Petar grof Erdedi (1592. marta 1. daje mu napatuk nadvojvoda Ernest, prema kojemu imade priteći u pomoć Karlovcu, kad bude potreba i u Slunju držati sto Uskoka. Osim toga valja mu čuvati granice kranjske i priječiti Uskoke, da tamo ne pljačkaju. Treba da pomaže kod gradnje Karlovca i da brani privilegija žumberačkih Uskoka: Starine 19, 55, 56; cfr. još ibid. 57, 62, 63. Valvasor ibid. veli, da je Petar Erdedi bio kapetanom 1587.); god. 1628. Petar grof Erdedi mlađi.

Približenju vjerskom između pravoslavnih Uskoka i katolika u Kranjskoj i Hrvatskoj mnogo je smetalo i to, što su Uskoci od većine okolišnih katoličkih velikaša i naroda bili vrlo bijedno primljeni i što su morali vazda da se tuže, da su ih kršćani zaveli na seobu iz Turske s lijepim obećanjima, od kojih nisu ispunili ni jednoga. Razumljivo je, da su Uskoci u takvim prilikama iz očaja pomišljali, da natrag pobjegnu u Tursku.¹⁷

Uskoci su neprestano živjeli na nožu i puški.¹⁸ Rasijani po šumama jedinu su nadu polagali u carske zapovjednike, da ih

¹⁷ 1542. god. 12. novembra izvješćuje Gašpar Herberstein štajerskom zemaljskom odboru, da se kapetan žumberačkih Uskoka tuži na njih radi nevjere i da je kod Vinice uhvatio tri Uskoča, koji su uhodarili u korist Turaka. Jedan od njih zove se Vlah Radivoj Spodigore ili ispod Sichelburga (Radoja Godonović ili možda Gvozdanović!), a drugi Vladislav (Stipković iz Glamoča) poznat iz prve seobe Uskoka (cfr.: Starine 17, 175). Iste godine 13. decembra javlja Nikola Jurišić, zemaljski glavar u Kranjskoj, štajerskim staležima, da se u Kozlovopolju sakupilo 600 Turaka sa namjerom, da provale do Uskoka kod Metlike i Žumberka i da ih povedu sa sobom (Starine 17, 177, 178).; 1543. god. marta 3. javlja odbor u Kranjskoj, da su se Uskoci zavjerali Turcima, da će s njima poći natrag u Tursku (ibid. 179.). Isti odbor moli pomoć od štajerske pokrajine, da se isplati nagrada grofu Vuku Frankopanu u Bosiljevu, što je ufatio Uskoka Vuka Popovića i Uskoka nazvanog Vlaha, koji su među Žumberčanima podigli bunu za prelaz u Tursku i obećali turskom paši, da će žumberački Uskoci poplijeniti svu Kranjsku do Postojne (ibid. 179). God. 1543. u petak po Jakovljevu javlja Nikola Zrinjski kranjskim staležima: »... das die Vszkhoken, dy umb Metling seindt, werdwn aigentlich in der Türghey ziechen: es khomben dy Türgln wmb sy oder nit, sein des willens zu innen zu fallen. Darauf ist unser rath, e. g. wellen auss denselben Vszkhoken dy maisten iberseczen, vund etba oberhalb Wien oder an ain anderer orth, da man sich ir nit besorgen darff, zu wonnen verordnen: sonst, wo das nit geschicht werdwn dise winter verwüest vnd verodt verden. (Ibid. 183.). Ivica Karinčić piše 1545. na dan po Sv. Vidu banu Zrinjskom, da se dva turska bega spremaju na provalu i da je glavna zadaća njihove navale da povedu s sobom Uskoke (ibid. 195, 196). Do ovoga raseljavanja u većem stilu nije došlo, osim što je kralj Ferdinand 1555. god. naselio nekoliko uskočkih porodica oko Maribora i Ennsa. Ove su Uskoke 1587. god. pohodile dvije vojvode (ibid. 19, 54). Austrija je pod Ennsom postavila 200 martoloza između Uskoka (ibid. 17, 178). Žumberčani su htjeli, da se odsele svome sunarodnjaku Petru Bakiću, ugarskom vlastelinu (Dr. Aleksa Ivić: Migracije Srba u Hrvatsku op. c. p. 36. isp. Dr. Aleksa Ivić: Spomenici Srba u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji. Novi Sad 1910. kao knjiga Matice Srpske br. 36. 37.).

¹⁸ Na jednom aktu od 1572. god. 11. marta, kojim se određuju medaši između Ivana Kordića i Radmana Nosetića spominju se ovi odlični Žumberčani: Ivan Heraković, Vraneš Badovinac, Tomaš Seve-

što više primu u vojsku. Oni su ratovali na sve strane. Vode poznate seljačke bune mnogo su se trudili, da predobiju Uskoke na svoju stranu, jer su znali, da su iskusni vojnici. Međutim vojnička disciplina bila je kod Uskoka jača nego li seljačka

rović, Radvina Bastašić, Tomaš Dujmović, Radinko Hranilović i Lazo Preradović. (Izvornik se nalazi u 11. fasc. žumberačkih spisa zemaljskog muzeja Rudolfinum u Ljubljani. Akt je pisan u »Ober Vissoche«, a potpisao ga je i »Petrus Erdeudi, comes.) Oko 1580. spominju se Pavao i Ljubenko Hranilović, koji imaju u Sošicama jedno naselje i mlin s jednim kamenom kod Gornjega Kamena; zatim Pavao i Radenko Hranilović koji imaju naselje u Jezernicama na Ječmeništvu (»Jeschendwintzen«); zatim braća Jovica i Radinja Hranilović na Velikom Brijeju; Novak i Ljubljanko Hranilović u Kaštu (»Khaschty«). Oni su se svi iskazali u boju protiv nekrsta (K. k. Haus-Hof und Staatsarchiv Wien. Österreichische Akten Steiermark, fasc. 18, 1580. März 22. folio 4—7). Voja Grubačović služio je 14 godina caru u boju protiv Turaka. Imade naselje u Sošicama (ibid. folio 10—11). Sekula i Jovan Heraković moli leno u Kupčini (ibid. folio 24—25). Vuk Vukmanović iz »Verhouskdorf« moli, da mu se dade posjed njegova oca Vuksana. Kao kapetan Uskoka spominje se Daja Vuković (ibid. f. 2, 27). Ratnici protiv Turaka spominju se Vraneš Jelenić, Nikola Golubić i Vraneš Rajaković. Spominje se uskočki kapetan Gašpar Rab (ibid. f. 20—23). Gašpar Rab daje Vrh u posjed Dragiši Kekiću i njegovim sinovima: Radojici, Živku i Jovanu god. 1569. 1. juna (ibid. f. 16, 17). U Sošicama su imali posjede Vuja i Milak Peršjačić, Nikola Pavković i Predrag Ivanović, Stanko Bogdašić. Jure i Vuk Crljenica imaju posjed u Reštovu (ibid. f. 5, 6). Vraneš Latinčić i Milak Radmanović mole plaću od 18 forinti (ibid. f. 8—9). Dragić Kekić i njegovi sinovi: Radvina, Živko i Jovan mole darovnicu za posjed u Žumberku (ibid. f. 18, 19). Tomaš Siverović, uskočki vojvoda moli nadvojvodu Karla, da mu daruje zemljište zvano »Na malih Kravjačicah« radi njegove hrabrosti i zasluga u borbi protiv Turaka i radi »Laibschaden« što ih je zadobio u borbi, kad je Auersperg potukao Turke »in Wichitscher Insel« (ibid. f. 12, 13).

Spomenuo sam gore iz godine 1572. Lazu Preradovića, koji je bio jedan od najuglednijih Žumberčana. Godine 1654. daje Ferdinand III. u leno Ivanu Preradoviću polovicu selišta u Kupčini s obvezom, da na svoj trošak služi u vojsci (Ljubljana, Rudolfinum, Lehensakten 7. Fascikel). U jednom izvješću Paradeisera iz god. 1633. 29. augusta spominje se Mitar Preradović, koji šalje na cara molbu, da mu se predađu posjedi Gerdine Šinkovića i Petra Dujmovića, jer da se on u mladosti istakao u carskoj službi kao harambaša i uhoda. Paradeiser odbija ovu molbu i veli, da je Mitar pravi rodeni turski Vlah, da je u mladosti mnoge kršćane odveo na tursku stranu. (K. k. Statthaltereiarhiv zu Gratz unter Exped. 1635. Aug. 2. f. 147—162). Preradovići su dakle rodom Žumberčani. — Ferdinand I. (1527.—1564.) darovao je četiri njive u Petričkom selu kod Žumberka Simi »Radoyenikhu«. God. 1602. 5. marta obnovio je tu darov-

solidarnost. Uskoci su kod Krškoga hametice potukli glavnu seljačku vojsku i tako skršili ustanak.¹⁹

Pavao V. u svojoj poznatoj konstituciji protegnuo je jurisdikciju Sime Vratanje i na Rasciane katolike, koji stanuju »in extremis Carniolae partibus«. S tima riječima mislilo se samo na žumberačke Uskoke. Dakle su i oni stvarno prešli na uniju zajedno sa Simom Vratanjom. Protivnici ne smiju ovdje da prigovore, da je na uniju prešao samo Vratanja i nekoliko monaha s njime, a narod da nije za to ništa znao.²⁰ Istina, prelazom Sime Vratanje nije djelo ujedinjenja svršeno, ali je započeto. Glavne narodne vojvode u varaždinskom generalatu pristale su na uniju. Na osnovu te odluke pošao je Vratanja u Rim papi, s kojim se kao predstavnikom katoličke crkve on kao predstavnik svih pravoslavnih sporazumio i pristao na jedinstvo. Vratanja je bio legalni predstavnik naroda u rješavanju crkvenih pitanja. Što se dakle tiče zakonske strane, unija je legalno provedena. Tu nije bilo ništa mučki urađeno nego je čitavi narod znao za djelo svoga vladike. Međutim unija nije samo sporazum, nije samo djelo ljudsko, nego je ona duhovno djelo, koje se osniva prvo na korigiranju krivih nauka i drugo na pravom kršćanskom životu. U tom pravcu trebalo se nastaviti djelo jedinstva. Vratanja ga je i nastavio u oba generalata. Dakako da je tu trebalo učenih ljudi, a tih Vratanja nije imao. Osim toga bio je i on sam dosta neuk u težim bogoslovskim problemima. Nijesu se dakle mogli odmah rješavati najvažniji dogmatski problemi i nije se mogla širiti prava nauka među vjernicima. Osim toga i sama pastva bila je slaba radi malog broja svećenstva i radi njegovih slabih sposobnosti. Vratanja je računao sa Žumberkom, kad je

nicu nadvojvoda Ferdinand njegovom nasljedniku Mihajlu. Darovnica je ponovo potvrđena u Gracu 16. augusta 1624. god. Iz darovnice kralja Leopolda od 21. juna 1690. vidi se, da se taj Uskok »Radoyenikh« prozvao kasnije »Delli Simonovich de Radoynick«. (Isprava o tome nalazi se u prepisu kod Petra Stanića).

¹⁹ Starine VII., 167—181. Uskočki kapetan J. Turn javlja u tri sata noću 5. februara 1573. iz Kostanjevice kranjskim staležima, da se jučer u jedanaest sati podigao sa 500 Uskoka iz Kostanjevice protiv pobunjenih seljaka, koji su se u jačini od 2.000 ljudi povukli prema Krškom. Turn je dao opkoliti mjesto s piešadijom i konjanicima. Seljaci su bili potučeni i na bijegu ih se mnogo utopilo u Savi. Poginulo ih je oko 300. Uskoci su bijesnili i plijenili i kapetan je morao to skrštenih ruku gledati (ibid. 180).

²⁰ Dr. Aleksa Ivić: Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba op. c. 4., 5.; Grbić: Karlovačko Vladičanstvo op. c. I. 194—202.

polazio u Rim. Jer da nije mislio na Uskoke, kako bi onda mogao tražiti vlast crkvenu na njima? Kako su žumberački Uskoci bili daleko od samostana Marče kao središta unije, to ona u početku nije ovdje mogla uhvatiti dubljega korjena.

Urban VIII. šalje 1629. god. 21. marta Alberta Rendića, biskupa Smederevskoga, među Uskoke u Kranjskoj, Hrvatskoj i Slavoniji. Papa veli u pismu, da mu je mnogo stalo do spasenja duša i do duhovne utjehe premilih »vlaških sinova« ili Uskoka u krajevima Kranjske, Hrvatske i Slavonije ili kako se po narodnu kaže u Rovištu, Metljiki, Gomirju i Marči.²¹ Rendić imade kao papin vizitator pregledati sve crkve i manastire, vizitirati osobe svjetovnog i redovnog klera i u svemu se držati odredaba tridentinskog koncila.

Da li je Rendić doista obavio ovu vizitaciju, to se ne zna. U spomenicima nema nikakva spomena o njegovom radu među Uskocima.

Kao misionara među žumberačke Uskoke poslala je Sveta Stolica kraljevim posredovanjem grkokatoličkoga Rusina Metodija Terleckoga, člana reda Sv. Vasilija.²² On je među svima Vlasima položio dobar temelj vjere. On je vrlo zaslužan evangeoski muž, koji se odlikuje apostolskim ugledom. Terlecki je imao na koncu godine 1629. putovati u svoju domovinu, da odande dovede sa sobom kao misionare više drugova. Prije toga puta poslao ga je ljubljanski biskup Toma Hren sa pismom u Beč Isusovcu Vilimu Lamermanu, kojemu ga preporuča i moli, da se zauzme za to, da car materijalno podupre Terleckoga.²³ O dolasku članova reda Sv. Vasilije iz gornje Ugarske ili iz Galicije nije dalje ništa poznato. Nakon odstupanja Sime Vranjanje sa vladičanske stolice 1630. god. i radi teških prilika, koje su nastale u tom vladičanstvu, nisu oni mogli razviti kakvu veću akciju. Da li je Martin Dubravić radio među žumberačkim Uskocima, ne može se razabrati iz sačuvanih spomenika. Dubravić je postao zagrebačkim kanonikom i nadstojnikom crkve Svete Marije. Kao takav umro je početkom zime 1625. god. Toma Hren veli za njega, da je nauke

²¹ Monumenta Slav. Merid. Acta Bosnae potissimum ecclesiastica collegit et digessit P. Eusebius Fermendžin. Zagrabiae 1892. Vol. 23. p. 384, 385. Papa veli: »Cupientes ad animarum salutem et spiritualem consolationem dilectorum filiorum Vallachorum seu Uschoccorum in locis provinciarum Cerniolae, et Croatiae ac Slavoniae vulgo Rouischia et Metlink et Gomerie Montis Feletrii existentium...«.

²² Arhiv za jugoslavensku povjesnicu, Knjiga II. Uredio Ivan Kukuljević-Sakcinski. Zagreb 1852. pag. 127., 128. Kukuljević je prepisao pismo iz arhiva ljubljanskoga kaptola.

²³ Ibid. Terleckoga zove Hren: »virum evangelicum atque ipsa apostolica fultum auctoritate«.

svršio u alumnatu u Gracu i da je kao rimokatolički svećenik bio poslan među svoje pravoslavne sunarodnjake oko Križevaca i Koprivnice. Sa svojim svetim životom i sa svojim propovijedima mnogo je uradio među onim narodom. Njegov su rad, kako se čini, pratila i čudesa na bolesnim ljudima.²⁴

Međutim u početku sedamnaestoga vijeka brinuo se za vjerski odgoj žumberačkih Uskoka ljubljanski biskup Toma Hren, koji je umro 1630. god. Program za vjersku akciju među žumberačkim Uskocima i za uniju s katoličkom crkvom vidi se u njegovom pismu na Isusovca Lanermana u Beču, od 1. oktobra 1629. god. Hren ponajprije konstatira, da su Uskoci ili Vlasi prebjeglice iz Turske, da stanuju u velikom broju na krajnim granicama Štarijske i Kranjske prema Zagrebu i da se još sada nalaze u pitanjima vjere pod carigradskim patrijarhom. U ove su se zemlje naselili za vrijeme Ferdinanda I. i toliko su se u posljednje doba umnožili, da mogu s velikom vojskom izaći na bojište i tako našima biti ne samo na strah i trepet nego i na pravu propast, ako se ne obrate na katoličku nauku i ako se ne oslobode od utjecaja carigradskog patrijarhe. Osim ovih Vlaha imade ih mnogo veći broj na teritoriju zagrebačke biskupije u krajevima Hrvatske i Slavonije, gdje žive pod upravom carskih zapovjednika i ratuju protiv Turaka oslobođeni svakog poreza i drugih daća. Biskup je više puta razmišljao kao kancelar nadvojvode u Gracu Ferdinanda II., na koji bi se način ovaj narod mogao prevesti na katoličku vjeru. Svoje misli o tom problemu razložio je on više puta i usmeno i pismeno sadanjemu caru i bivšem nadvojvodi. Njegov nacrt oko provođenja unije je ovaj: Budući da je taj divlji narod spreman ubiti svakog svećenika, koji je druge narodnosti i jezika, to bi bilo najbolje, da car izda nalog zapovjednicima na granicama, da ljubazno razgovaraju sa vlaškim starješinama i vojvodama i da ih nastoje nagovoriti, da dadu na nauke svoju darovitu djecu, koja će se školovati na carski trošak. Tako bi trebalo sabrati najmanje 12 mladića, a može ih biti i više, koji će polaziti nauke u gradačkom alumnatu ili u Ferdinadeumu. Biskupi i prelati unutarnjih austrijskih provincija trebali bi također da badava na naukama izdržavaju nekoliko vlaških mladića. Tako Hren uzdržava kod sebe dvojicu vlaških sinova i to Grgura Alijića, čiji je otac

²⁴ Među svojim bilješkama našao sam i ovu: »1624. Ferdinand II. potvrđuje odredbu zagrebačkog biskupa Petra Petretića, da: *praeposituram M. Mariae Virginis in arce capituli nostri Zagrabiensis fundatam, nunc per mortem et ex hac vita decessum reverendi Martini Dobrowiczii, eiusdem praepositurae veri, legitimi et ultimi possessoris...*« Prema tomu bi Martin Dubravić imao umrijeti 1624. god.

nekad bio Turčin i Ivicu Tomu, sina Dimitrija iz grada Žumberka. Ti bi se mladići imali odgojiti za svećenike i poslati među Vlahé. Dok ti mladići ne ponarastu, neka se među Uskoke pošalju bosanski učeni svećenici.²⁵

Toma Hren počeo je ove misli propagirati prije četiri godine. On je tada naglašavao, da će žumberački Uskoci prijeći na uniju samo na taj način, ako se njihova djeca uzmu badava u škole. Tu će milost oni visoko cijeniti to više, što s njima postupaju zapovjednici kao sa psima i marvom. Za Žumberak bi trebalo osnovati biskupiju, kojoj bi neka na čelu stajao jedan franjevac iz Bosne, koji bi poznao vlaški jezik. Hren je tada imao na uzdržavanju kod sebe dvojicu vlaških mladića iz Senja.

Tadašnji rektor zagrebačkog isusovačkog kolegija Ljubić također se živo zanimao za žumberačke Uskoke. On se protivio, da se među njih pošalju glagoljaši iz Dalmacije nego za njih treba odgojiti domaće svećenstvo. Glagoljaši ne mogu doći u račun, jer su većinom neuki, osim što znadu glagoljski misu čitati. Osim toga su nestalni i skitalice. Ljubić predlaže, da se za žumberačke Uskoke osnuje sjemenište za dvanaest pitomaca.

Žumberački kapetan Ernest Paradeiser zanimao se također ovim pitanjem. On veli, da se 1626. god. u Žumberku nalaze tri raskolnička vlaška svećenika i jedan monah ili kaluder, koji služe misu, ispovijedaju, pričešćuju, krste, propovijedaju, praznuju prema starom kalendaru i u godini 8 mjeseci poste. On je više puta nastojao, da ih obrati na katoličku vjeru, ali vazda uzalud, jer do sada nije ni jedan prešao. Oni, koji bi se dali nagovoriti na prelaz, boje se neprijateljstva ostalih i zato ne prelaze. On je protivan tomu, da se »raskolnički« svećenici nasilnim putem istjeraju iz Žumberka, jer bi se Uskoci, koji mogu u bojne redove postaviti 2.000 momčadi, pobunili protiv toga. Paradeiser naprotiv predlaže, da se svima zapovjednicima na granicama izda nalog, da na svoj teritorij dalje ne primaju ni jednoga »raskolničkoga« svećenika. Tako je k njemu došao ovih dana jedan kaluder, kojega je on odmah izbacio iz Žumberka i on se uputio svome biskupu u Marču. Taj je biskup među Vlasima vrlo obljubljen, dijeli oproste i imade uza sebe mnogo svećenika. Sagradio je i više crkava. Trebalo bi dakle naložiti Vratanji u Marči, da od sada ne smije rediti u svećenike ni jednoga mladića, koje je bio popovski sin i kojega je otac kod kuće naučio popoviji, nego moraju učiti bogoslovske nauke u redovitim školama. Na taj će način nakon smrti sadašnjih svećenika, koji među Uskocima rade, morati Uskoci prijeći na latinski obred i primiti sakramente iz ruku latinskih svećenika.

²⁵ Arkiv za jugosl. povjesnicu. Op. c. II. 127, 128.

Gradačko ratno vijeće riješilo je konačno čitavo ovo pitanje ovako: Raskolnički svećenici među Vlasima ne smiju se otjerati nego se imade zabraniti dolazak novih svećenika. Za mladiće uskočke neka se osnuje stipendija. Dok oni ne odrastu, neka vrše pastvu svećeniči iz Bosne i Dalmacije. Uskoci u Žumberku i varaždinskom generalatu ne trebaju biskupa, jer mogu pripasti pod zagrebačkoga i ljubljanskog biskupa. Isusovci neka vrše misionarsku službu u Križevcima i Varaždinu.

Iz svega se vidi, da su Hren i Paradeiser i ratno gradačko vijeće pomiješali vjeru s obredom i da su držali, da se sa jedinstvom mora provesti i latinizacija. Budući da su svi Uskoci u Žumberku i u varaždinskom generalatu strogo držali svoj istočni obred sa starim slovenskim jezikom, to ih oni smatraju raskolnicima i pristašama carigradskog patrijarhe. Toma Hren je u tom pravcu htio odgajati i uskočke mladiće. Oni su po primjeru Martina Dubravića imali prijeći na zapadni obred.

Gorljivoga ljubljanskoga biskupa ispričava neznanje u ovom pitanju. Iz ovoga će se lako razumjeti, što se Hren uopće ni ne obazire na sjedinjenu episkopiju u Marči i njezinog vladiku Simu Vratanju. Budući da je u samostanu u Marči bio istočni obred, to je on vrijedio u očima Hrena kao »šizmatički«. Toma Hren je u ovom nesretnom svom nastojanju išao tako daleko, da je predložio caru, da se imade ukinuti marčansko vladičanstvo i da se ima osnovati novo u Žumberku, kojemu bi na čelu bio jedan bosanski franjevac, dakako sa zapadnim obredom.

Kako je Hren malo poznavao ove stvari, vidi se najbolje iz toga, što tvrdi, da je 1611. godine Martin Dubravić išao u Rim s nekim Petrom Franjevcem, koji da je posvećen za vladiku i radio među Vlasima.

Maksim Predojević, marčanski vladika [1630.—1642]⁶²

Imenovanje i posvećenje Predojevića.

Među hrvatskim velikašima i među doseljenim kršćanima iz Turske dolazilo je do sve većih razmirica. Istina je, da su zemlje, koje su doseljenici naselili, bile većim dijelom opustošene od Turaka i da su one stajale na granici, gdje se oralo i

⁶² Nilles (Zeitschrift für katholische Theologie 1884. p. 831) pogriješno tvrdi, da je Vratanju naslijedio »Danilo«. O tom Danilu nema apsolutno nikakva spomena u dokumentima. Ovdje se Nilles poveo za Konstantinom Stanićem, koji je napisao: »Officii dioecesanii Crisiensis relatio et respective demissa opinio super regulatione episcopatum gareco-catholicorum per Hungariam, in specie de episcopatu Crisiensi: conformiter ad benigno-

kopalo puškom u ruci, pa je prema tomu naseljeni narod imao pravo, da ne plaća od tih zemalja desetinu i da vrši druge dužnosti kmetova to više, što je on branio granicu, ali s druge strane ovo je pitanje postalo i političko. Beč je pomoću doseljenika malo po malo stvarao u Hrvatskoj »corpus separatum«, da tako što više skući bansku vlast. Nakon mnogih peripetija pitanje je konačno tako riješeno, da posebna komisija 1622. preda doseljenike pod vlast banovu i da uredi njihove odnošaje. Pod zaštitom carskih zapovjednika pobunili su se doseljeni kršćani i zavjerili se u Rovištu, da će radije izgubiti svoje glave nego li biti podložni velikašima i zagrebačkom biskupu. Sa tog sastanka pošla je 1630. god. deputacija caru Ferdinandu II. u Regensburg. Car je deputaciju vrlo milostivo primio i dao »Vlasima« posebna privilegija, prema kojima nisu nikome drugome pokorni nego kralju i od njega postavljenim generalima i zapovjednicima. Zemlja, gdje sjede, njihova je. Na čelu ove deputacije nalazio se marčanski arhimandrita Maksim Predojević.²⁷ Deputacija je molila cara, da Maksima imenuje vladikom marčanskim. Car je doista 1630. godine 8. maja u Požunu izdao dekret, kojim podjeljuje Maksimu

gratiosa Intimata de dato 27. martii 1810. N. 4935 et 28. augusti e. a. N. 17070.« i koji veli o nasljedniku Vratanje: »Quis immediatus eius successor fuerit, ex defectu documentorum non licet certo eruere. Probabile est Danielelem quendam fuisse, cuius mentio occurrit in instrumentis ad Marcham pertinentibus«. Godine 1809.—1810. radilo se o tome, da se križevačko vladičanstvo pripoji kojem grkokatoličkom vladičanstvu u Ugarskoj, kako su to predlagali mnogo kraljevi savjetnici. Tada je bio u ispraznoj križevačkoj biskupiji vikarom i administratorom Konstantin Stanić, koji je protiv ukinuća biskupije napisao opširno izvješće. Jedan dio toga izvješća nalazi se štampan kod Nillesa (Symbolae II. 730—769). Čitavi izvještaj nalazi se u rukopisu, koji je prepisao iz originala Konstantin Poturičić, paroh šidski 23. aprila 1817., a koji se nalazi u posjedu pokojnoga protoprezvitera Jovana Hranilovića. Stanićevo izvješće (Stanić je postao kasnije vladikom križevačkim 1815.—1830.) dijeli se u sedam artikula. Nilles je preštampano artikul I. i II. i male dijelove art. V. i VI. i to iz prepisa Gjüre Smičiklasa (1857.—1881.) Grbić (Karlovačko vladičanstvo p. 202.) ispravno tvrdi, da se o tom Danielu osim njegova imena ništa ne zna. On je po svoj prilici bio samo arhimandrita u Marči, pa se tako mislilo, da je bio i vladikom.

²⁷ Zagrebački biskup Benedikt Vinković zove deset godina iza imenovanja Predojevića »Pietrovich«, dok se u svima ostalim dokumentima konstantno zove Predojević. Ova zabuna će biti to čudnija, što je Vinković imao najveće borbe s Maksimom, pa je sigurno morao znati za njegovo prezime. I Smičiklas (Povijest Hrvatska, Zagreb 1874. p. 144) povodi se za Vinkovićem. Grbić (Karlovačko vladičanstvo, op. c. I. p. 202.) kaže, da se Predojević prema jednom zapisu zvao i »Kirkić«.

»Vratanjski« episkopat. U dekretu se naročito ističe, da je Maksim od mnogih preporučan kralju i da su mnogi podanici molili njegovo imenovanje. Radi toga se njemu kao »gvardianu« manastira Sv. Mihajla arhandela u Marčeni daje vratanjsko vladičanstvo u kraljevstvu Slavonije među vlaškim narodom i to nakon svojevoljnoga i blagohotnoga odreknuća Sime Vratanje. U dekretu se naročito ističe, da Maksim mora moliti potvrdu od rimskoga pape Urbana VIII.²⁸

Budući da se u dekretu spominje, da je Maksim arhimandrita manastira u Marči, to znači, da se Vratanja odrekao već prije i vladičanstva i arhimandritije. Ističe se da se on svojevoljno odrekao. U isusovačkom izvješću postavlja se temeljita sumnja, da je Vratanju svrgao s vladičanstva i arhimandritije pečki patrijarha, koji se protivio njegovoj akciji za uniju. Petretić u informaciji od 20. juna god. 1667. veli: »Successu temporis vivente adhuc ipso Simeone Maximus quidam Predoevich cum nonnullis aliis calugeris ex Turcia venit seseque in societatem dicti Simeonis immisit seu potius intrusit et sensim gubernium etiam eiusdem monasterii eidem eripuit...« U dokumentima arhiva kongregacije de propaganda fide, koji rade o ovom pitanju, kaže se, da je Vratanja abdicirao radi teške bolesti.²⁹ Ova posljednja verzija bit će najvjerojatnija, jer si je

²⁸ Transumptum collationum regiarum ecclesiasticarum Tomus I. p. 123—125 zemalj. arhiv u Zagrebu. »Nos Ferdinandus et c. memoriae commendamus et c., quod nos cum ad nonnulorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem et diligentem recommendationem pro parte fidelis nostri fratris Maximi Predoevith, ordinis sancti Basilii conventus Michaelis archangeli in Marchenicz guardiani, apud Maiestatem nostram factam, tum etiam pro nostra qua erga viros religiosos ducimur affectione episcopatum Vretaniensem in regno nostro Sclavoniae inter nationem valachicam fundatum per spontaneam et benevolam cessionem fidelis nostri reverendi Simonis eiusdem episcopatus Vretaniensis prioris scilicet et immediati possessoris, de iure et facto vacantem... sanctissimo Domino nostro Urbano papae octavo pro confirmatione impetranda.« Iz ovoga se imenovanja vidi, da je marčansko vladičanstvo bilo posve samostalno i da se kao takovo smatralo na dvoru. — Prepis ovoga dekreta nalazi se u: »Ex tabulario S. C. de prop. fide III. Letterae di Germania, Svizzera, Polonia, Russia, Ungaria, Vallachia 1634. vol. 76. fol. 5. Uz Ferdinanda su potpisali dekret: »Stephanus Senniey Jauriensis, Laurentius Ferenoszy«.

²⁹ Dr. Aleksa Ivić (Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba, op. c. 5), Lopašić (Karlovac op. c. p. 152), Grbić (Karlovačko vladičanstvo I. 202), Petar Petretić u svojim izvještajima, Vinković i isusovačko izvješće pogrješno tvrde, da je Vratanja umro 1630. god., jer se on spominje 13. junija 1633. kao »vecchio e sta quasi per l' infermità sempre nel letto...« Acta

nemoguće predstaviti, da bi Maksim Predojević mogao nasiljem oteti Vratanji vladičansku i arhimandritsku vlast, kad je on imao toliki ugled među narodom.

U ovom imenovanju dolazi po prvi put »Vratanjsko vladičanstvo.³⁰

U dekretu se nalaže Predojeviću, da zatraži od pape potvrdu. To drugim riječima znači, da je on dobio vladičansku stolicu od kralja samo nakon izjave i uvjeravanja, da će poći stopama prijašnjega vladike, koji je držao jedinstvo sa svetom Stolicom. Da je Maksim nastupio kao pravi katolički biskup, vidi se i iz toga, što je pred nuncijem u Beču položio ispovijest katoličke vjere i ondje ponovno obećao, da će poći u Rim na konfirmaciju i konsekraciju.

Nakon imenovanja sa strane kralja pošao je Maksim Predojević apostolskom nunciju u Beč kardinalu Pallotti i pred njim položio ispovijest katoličke vjere. Ujedno je tom prilikom svečano obećao, da će svoj kler i narod prevesti na katoličku vjeru i jedinstvo, da će se pokoravati papi i čast mu iskazivati i da će od njega primiti potvrdu i posvećenje za vladiku.³¹ Za ovo imenovanje nisu znali u Rimu sve do konca 1634. god. Radi toga se kod kongregacije De Propaganda fide u sredini god. 1633. raspravljalo o imenovanju marčanskog vladike. U Rimu je u grčkom kolegiju baš u to vrijeme svršio bogoslovске nauke Rusin Nicefor, koji se u taj čas nalazio na putovanju kroz Rusiju. U jednom aktu kongregacije od 13. juna 1633. god. veli se, da je nakon izvještaja kardinala Ubalda o imenovanju vladike za Vlaha »Montis Feletrii«, o postavljanju Nicefora Rusina sjedinjenog na biskupsku čast i o njegovom izašiljanju kao koadjutora biskupa Sime, starca i boležljiva čo-

S. Congreg. de prop. fide anno 1632.—1633. cogreg. 178. 13. junii 1633. p. 236. n. 3. i »Polonia e Russia: 336, p. 480. col. Dr. Janko Borčković.) U aktu od 12. novembra 1633. (Ex Tabulario S. C. de prop. fide III. Letterae di Germania, Svizzera, Polonia, Russia, Ungaria, Vallachia 1634. vol. 76. fol. 2.) spominje se »Vescovo ottouagenario et inhabile...«.

³⁰ Sime Vratanja imao je dakle tako veliki ugled među svima doseljenicima, da je Maksim izabrao njegovo prezime kao titul za svoje vladičanstvo radi toga, da može što više svoj položaj među narodom učvrstiti.

³¹ Izvješće Petra Petretića veli o tome: »Cui dolo et fraudi alium iterum ettexuit asserendo se unitum sanctae Romanae ecclesiae et catholicum esse, emittendo quoque fidei catholicae in manibus cardinalis Pallotta, pro tunc nuncii apostolici, professionem ac promittendo se clerum et populum suum ad religionem catholicam et unitatem pro posse par ducturum, Summo Pontifici obedientiam et reverentiam exhibiturum, immo at ab eodem Summo Pontifice confirmationem et consecrationem accepturum«.

vjeka, izdat nalog, da se piše »Nuntio Germaniae«, da o ovom predmetu razgovara s kraljem i nastoji ispitati njegovo mišljenje, što se tiče toga imenovanja i osobito što se tiče zapreka, koje bi tome imenovanju na putu stajale i na koji bi se način one mogle najlakši odstraniti.³² U drugom aktu iste kongregacije pod istim datumom kaže se, da je Nicefor konačno pristao na to, da bude imenovan vladikom Vlahi, kojih imade na broj 40.000 prema drugima 60.000 duša i koji se nalaze pod brigom Sime. On je ostario i tako obolio, da se gotovo neprestano nalazi u postelji. Ako se već sada za njegova života ne postavi njemu koadjutor, prijeti pogibao, da se u to vladičanstvo uvuče koji šizmatik. Nicefor se dosta opirao imenovanju. Napokon su ga na to nagovorili rektor grčkog kolegija Tarkvinije, njegov ispovjednik i ostali alumni Rusini u tom kolegiju. Neka se radi toga što prije piše apostolskom nunciju u Beč, da izradi kod kralja, da vladiku Simu nagovore vlaški kapetani, da zatraži koadjutora »cum futura successione«. Ujedno treba razmišljati, kakav će se pribaviti beneficij za novoga vladiku, jer od plaće i beneficija vladičanstva, dok živi Sime, ne mogu obojica živjeti.³³

Prefekt kongregacije kardinal Antun Barberino naložio je odmah bečkom nunciju, da provede zaključak kongregacije. Nuncij odgovara 13. augusta, da je izvršio nalog kongregacije i da je dobio od kralja odgovor, da je on zadovoljan sa postavljenim prijedlogom. Barberino je ponovno pisao u Beč 8. oktobra 1633. o tom predmetu i nuncij odgovara 12. novembra, da je kralj izdao nalog, da se piše »a suoi ministri di Vallachia«, da se pobrinu, da vladika Simo pristane na imenovanje koadjutora. Pukovnik Slavonije Schwarzenberg odgovorio je, da nije mogao izvršiti naloga, jer je kralj 1630. imenovao i prezentirao za nasljednika Sime Vratanje M a k s i m a P r e d o j e v i ć a. Schwarzenberg ističe, da bi svaka promjena u tom pogledu bila vrlo opasna i da je Maksim počeo upravljati vladičanstvom posljednjih godina nuncija Pallotte. Kad je kasnije Vratanja posve odstupio, dao je Schwarzenberg Maksimu »brachium saeculare«, da zaposjedne vladičansku stolicu.

Nuncij ističe, da će se u ovom poslu dogoditi mnoge neugodnosti, jer vladika Simo nije mogao odstupiti i rezignirati bez suglasnosti Svete Stolice, a isto tako nije mogao biti u vladičanstvo uveden Maksim bez potvrde Svete Stolice. Kad se kralj vrati iz lova, sve će kralju ponovno razložiti i nastojat će ga uvjeriti, da imade malo vrijednosti ono prvo imenovanje Maksima za vladiku. Ujedno će forsirati, da Nicefor bude imenovan.

³² Acta S. Cong. de prop. fide anno 1632.—1633. 8. Cong. 178. 13. junii 1633. p. 236 n. 3. (Col. Dr. Borković).

³³ Ibid. Polonia e Russia: 336. p. 480.

Ako dode Maksim u Rim radi posvete i potvrde, kao što je obećao kralju, naći će se valjda dosta zapreka, da se odbije.

Na sastanku kongregacije, koji se držao 1634. god. 10. januara (Congregatio 187) nakon izvještaja kardinala Ginetta o pismu nuncija zaključeno je, da se Maksimu nikako ne da u Rimu potvrda za vladiku. O tome treba obavijestiti sve činovnike kongregacije. Maksimu se imade tako dugo uskraćivati potvrda za vladiku, dok ne bude podijeljeno marčansko vladičanstvo Niceforu Rusinu, monahu reda Sv. Vasilija, koji je dobar bogoslov i koji će moći odvratiti narod od raskola.³⁴

Još prije posljednje kongregacije 28. augusta 1633. dao je u Rim informacije o imenovanju Maksima Predojevića za vladiku neki »Don Giovanni Dalmata, pievano«. On javlja, da se vlaški biskup radi nemoći i radi starosti zahvalio na vladičanstvu grčkom ili »shizmatičkom« u hrvatskoj krajini i da je na njegovo mjesto došao jedan kaluđer po imenu Maksim. On je s pismenim odreknućem Vratanje pošao do carigradskoga patrijarha, da ga potvrdi za vladiku. Dobivši tu potvrdu vratio se kući i sada kani poći u Rim, da dobi potvrdu od Svete Stolice ne zato, da joj bude pokoran nego da dobije godišnju plaću od 500 dukata. Kad dođe taj kaluđer u Rim, imade se na svaki način odbiti. Izvjestitelj je o tom predmetu razgovarao sa zagrebačkim biskupom, sa prepozitom isusovačkog reda. Kardinal Barberino, prefekt kongregacije de propaganda fide ne smije nikako dozvoliti, da u slavonskom kraljevstvu u zagrebačkoj biskupiji budu dva biskupa: jedan katolički, drugi grčki ili »shizmatički«. Ako dode Maksim u Rim, neka se tamo zadrži. Ako se bude dičio s time, kakva je on ličnost, neka se znade, da je obični turski bandit, koji je svojom rukom ubio petnaesticu ljudi i koji imade dosta slabo vladanje.³⁵

Maksim Predojević i jedinstvo.

Dr. Aleksa Ivić³⁶ i Manojlo Grbić³⁷ tvrde, da Maksim Predojević nije priznavao unije i da se dao potvrditi i posvetiti od pečkog patrijarhe Paisija (1614.—1647.). Lopašić kaže, da su Maksim Predojević i trojica nasljednika bili samo za izliku sjedinjeni s rimskom crkvom smatrajući se vazda vjernicima istočne crkve.³⁸ Tadija Smičiklas veli za Maksima, da

³⁴ Sve se to nalazi u Col. Dra. Borkovića: Ex tabulario S. C. de propaganda fide III. Lettere di Germania, Svizzera, Polonia, Russia, Ungaria, Vallachica. 1634. Vol. 76. Fol. 2.

³⁵ Ibid. fol. 4.

³⁶ Iz istorije crkve op. c. 6.

³⁷ Karlovačko vladičanstvo I. 205.

³⁸ Karlovac 152.

je nakon imenovanja za vladiku okrenuo kabanicom i da je otišao u Peć na posvetu ustajući odlučno proti rimske crkve.³⁹ Petar Petretić u svom prvom izvještaju od 1663. kaže: »Cæterum fictus ille et aparenter duntaxat unitus et catholicus, cum revera schismaticus immo et haereticus, ut ex sequentibus apparebit, fuisset obtenta sub tali titulo donatione et nominatione ad episcopatum praedictum Valachicum, non ut promiserat, Romam pro confirmatione et consecratione ivit, immo nemisit quidem, sed in Turciam ad quendam Serviae metropolitam, quem vulgo abusive patriarcham vocat, in loco vulgari illa lingua Pechi vocato inque finibus Macedoniae et Serviae constituto residentem schismaticum erroresque ac haeresam Graecorum foverentem transivit et ab eodem donationem ad istum fictum titulum, confirmationem et consecrationem accepit indeque redivus non fidem catholicam et sanctam cum ecclesia Romana unionem sed schisma promovit...«. Petretić dalje navodi »krivovjerja« Maksimova. On naučava i dopušta dvoženstvo i rastavu braka, Vlahe, koji su se obratili na katoličku vjeru (koji su primili zapadni obred) anatemiše, zabranjuje im polaziti latinske crkve i propovijedi. Govori blasfemije protiv katoličke vjere nazivajući katolike, da su »krmske vjere«. Petretić kaže, da je Maksim sve do svoje smrti ostao »raskolnik« i »heretik« i da se nije pokoravao niti rimskom papi niti zagrebačkom biskupu. Ovome posljednjemu je davao prvih godina svoga vladičanstva dvanaest funti voska radi uživanja imanja Marča, a prije svoje smrti odustao je i od toga.

Vinković u tužbi protiv Maksima kaže, da je dobio od Vlaha novce i da je otišao u Tursku nekom bugarskom nadbiskupu u Peć, kao što je sam izvijestio, i da je od njega dobio potvrdu i posvetu. Njemu je zakleo vjernost i tako obećao, da će ustrajati u raskolu s narodom i sa klerom. Pečki patrijarha dao je Maksimu nad Vlasima vlast ne samo u Hrvatskoj i Slavoniji nego i u Štajerskoj i Ugarskoj. To se vidi iz pisama, koje je dobio Maksim od patrijarhe radi potvrde i posvete, koje je listove po svoj prilici vidio sam Vinković. Prema tomu — tako rezonuje Vinković — spomenuti Vlasi priznavaju svojim patrijarhom nadbiskupa Bugarske. Nakon toga dokazuje Vinković, da je Maksim doista »raskolnik« i navodi dokaze: Priča se, da brani pod prijetnjom anateme svojim svećenicima i narodu, da polazi latinske crkve, da ondje sluša propovijedi i da prima sakramente po zapadnom obredu. Čuo je od jedne osobe, koja je prešla na latinski obred, da ju je nagovarao, da se vrati na istočni obred, što naziva Vinković »ad vomitum«. Dalje brani novi kalendar i svetkovanje svetaca po njemu. Katolike, koji stanuju među Vlasima, nastoji on, njegovi svećenici i narod

³⁹ Povijest hrvatska II. 144.

prevesti na raskol. Osim toga mnogi katolici prelaze na pravoslavlje radi ženidbe, jer se tamo dopušta rastava. Sile katolike, koji žive u njihovoj sredini da svetkuju njihove svetkovine. Jednog svećenika, koji je prešao na zapadni obred, ekskomunicirao je i skinuo. Svojim katoličkim kolonistima zabranio je popraviti katoličku kapelu.

Isusovačko izvješće sve to potvrđuje i dodaje, da se Maksim obvezao davati milostinju pećkom patrijarhi. Tako on daje svoj prilog za tribut od dvanaest milijuna ranjčki, koje mora carigradski patrijarha svake godine davati za uzdržavanje sultanovog harema!

Kad se govori o odnosu Maksima Predojevića prema katoličkoj crkvi, onda treba dobro razlikovati njegov put u Peć radi posvete i njegovo vjersko osvjedočenje. Izvan svake je sumnje, da je Maksim nakon imenovanja po kralju bio u Peći radi posvete, kako se to vidi iz svih dokumenata, premda nemamo nigdje sačuvanog dekreta pećkog patrijarhe, kao što je to kod imenovanja Sime Vratanje bilo. Prema tomu ne može se braniti teza, da je Maksim bio posvećen za vladiku od starog Vratanje i da uopće nije putovao k pećkom patrijarhi. Ovaj postupak Maksima mora se osuditi, ali se može ispričati. Iz njega samoga nikako ne slijedi, da se on odrekao unije. Kao što vidjesmo Maksim je pred carem i pred nuncijem svečano zakletvom obećao, da će uzdržati jedinstvo s rimskom stolicom. Njegovo obećanje i njegova ispovijest vjere ne može se bez velikih razloga označiti kao neiskren čin. Maksim je samo iz razloga oportunitizma pošao u Peć prvo zato, jer je to uradio i njegov predšasnik, koji je dobio posebno pismo od pećkog patrijarhe, a drugo zato, što je to tražio narod, koji u ono doba nije znao činiti razlike među jurisdikcijom i koji nije bio poučen u katoličkoj nauci, a osim toga Peć se smatrala ne samo kao vjersko središte nego i kao nacionalno ili bolje reći kao središte istočnog slavenskog obreda sa starim slavenskim jezikom. Maksim je mogao ovaj svoj čin opravdati i time, što su u ovo vrijeme među pećkim patrijarhima i rimskim papom bili najbolji odnosi i što su baš pećki patrijarsi neprestano izražavali želju za jedinstvom sviju kršćana. Da Maksim nije smatrao ovaj svoj put u Peć protivnim katoličkoj nauci, vidi se najbolje iz toga, što je zagrebačkom biskupu Vinkoviću, svom najljućem protivniku, pokazao pisma, što ih je dobio o posveti i potvrdi od patrijarhe.

Godine 1618. 30. novembra pišu monasi manastira Hilandara pismo »trubi duhovnoj, svirali Bogom nadahnutoj i slatkom istočniku, koji istače životne riječi, gospodinu Petru Domitro-

viću, svetomu biskupu zagrebskom i svega kraljevstva Hrvatskog i slovenskog« i mole ga, da primi njihove poslanike Grigura Peašinovića i popa Meletija, koji će mu sve usmeno razložiti, a osobito, koliko imadu da pretrpe radi svete vjere pod Turcima. Iz pisma se vidi, da su ovi monasi bili u stalnoj vezi sa zagrebačkim biskupom i da su već prije toga slali k njemu svoje delegate i tražili pomoć.⁴⁰

Kršćanska solidarnost u teškoj borbi protiv Turaka bila je veća nego li dogmatske i obredne razlike između pravoslavne i katoličke crkve. Koje je onda čudo, da je Maksim Predojević smatrao kao stvar posve razumljivu, da pođe do pečkoga patrijarhe radi posvete i da isto vrijeme uzdrži uniju s katoličkom crkvom?

Nakon svoga puta u Peć imao je Predojević uputiti se u Rim, da prizna kao i njegov predšasnik vjersko jedinstvo s rimskom crkvom. Krčelić naglašava o Maksimu: »Petiit Romae consecrari, sed Zagrabiensi episcopo vigore canonicarum legum prohibente, quod cum Confinia suae essent dioecesis, duo autem episcopi ad unum eundemque titulum consecrari nequirent, enata est plurium annorum lis...«⁴¹ Međutim, došli su do njega glasovi, da ga u Rimu ne će potvrditi i da će ga dapače tamo zadržati. Osim toga zagrebački biskupi slali su neprestano tužbe u Rim i tražili, da se on na svaki način skine sa uprave vladicanstva i da mora priznati sebe vikarom in spiritualibus zagrebačkog biskupa. Čuli smo, da su ga u Rimu optužili kao turskog razbojnika, koji je svojom rukom ubio 15 ljudi! Sada je posve razumljivo, da Maksim,

⁴⁰ Fr. Miklošić: Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae Ragusii. Viennae apud Guilelmum Braumüller 1858. p. 559., 560. U pismu se među ostalim veli: »Milostiu božijom biskupu Hrvatom i Sloviniju o božestvenoi blagodati (milosti) obladaiueiemu i iz utrobe materine osvjegienomu (posvećenom) i izbranomu ot Duha Svetoga... pri-nosimo vašemu Bogom razumnomu svetiteljstvu ponizni vrdian (gvardijan iguman) i opat (protoiguman) Ilarionuš svom bratiom svetoga monastira a od reda svetoga Vsilia (Vasilija) cerkva, koju sgradi sveti kralj Stefan na slavu i diku blažene Djevi Marie na ime Hilandar u svetoj gori atonskoj... pake (paki, opet) s to sada poslemo brata našega duhovnika Grigorie Peašinovića i popa Meletia, da se poklone i blagoslove u svetinje mešče svih nas i da kažu v. m. o našem nevolnomu stanju pod gospodom, koju sami čujete, v. m. kakvi su nami kršćenikom, n trpimo Boga radi veliku nevolju polag krstianske virje, a sada innoe pomoći ne ima, već Boga i prječistu Djevi Mariiu i v. m. otačastvo i okolo vas svetom kršćianskom gospodom to pisasm za vjeru i ljubov i hoće v. m. otc više-rečeni usti k ustom skazati, ako ga Bog zdravo do vas donese...«

⁴¹ Notitiae praeliminare 431—433.

koji je uživao potporu svjetovnih vlasti, koji je imao u džepu kraljevski dekret, nije išao u Rim, da bude ondje skinut.

Što se tiče vjerskog uvjerenja Maksima Predojevića, vidjeli smo, da njegovi najveći protivnici nisu mogli ništa iznijeti nego dopuštanje razvoda braka. Međutim, to je bilo tako ukorijenjeno među narodom, da se nije moglo tako brzo iskorijeniti. Sve ostale tužbe tiču se samo obreda, a ne vjere. Među zagrebačkim biskupima s jedne strane i Svetom Stolicom i marčanskim vladikama s druge strane bila je razlika u načinu, kako se imade doći do vjerskog jedinstva. Zagrebački biskupi stajali su na stanovištu postepenog prelaza na zapadni obred. Prema njihovom mišljenju ima marčanski vladika do prelaza naroda na latinski obred biti samo njihov vikar in spiritualibus, da se tako lakše nadgleda rad oko prelaženja iz jednog obreda na drugi. Sveta Stolica i marčanski vladika protivili su se najodržljivije ovim pokušajima i tako je došlo do teških međusobnih suboka, koji su uniji nanijeli toliko štete.

Da je Maksim Predojević doista pošao stopama Sime Vratanje i da je bio u jedinstvu s nasljednikom Petrovim, svjedoči Konstantin Stanić u svom memorandumu i ističe Nilles.⁴²

⁴² Zeitschrift für katholische Theologie 1884. pag. 831. »Die sechs folgenden (poslije Vratanje) Bischöfe von Marča waren gleichfalls katholisch«. Stanić kaže: da se i munakački biskup Partenije dao posvetiti od raskolničkog nadbiskupa. Partenije je kasnije uvidio svoju zabludu i molio za oprostjenje (Nilles: Symbolae II. p. 745).